

Zamyslenie nad hodnotami bratislavského PKO a jeho okolia.

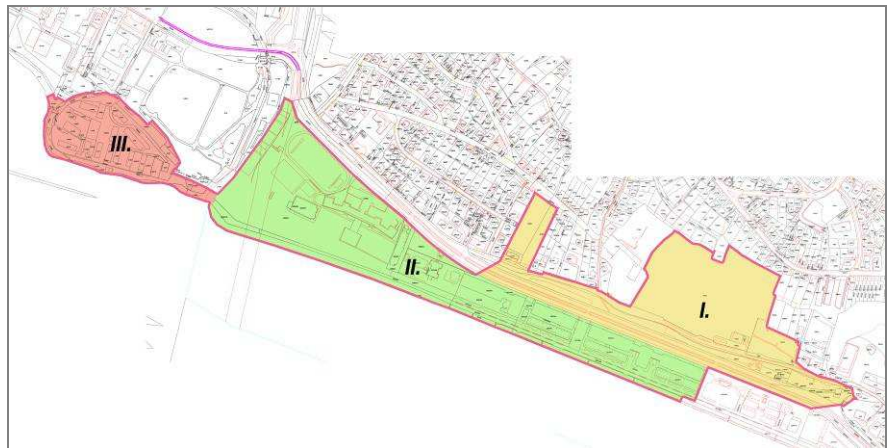
Súčasný premeny mestských štruktúr Bratislavy sú často náhle a veľmi radikálne. Takmer pravidlom sa stáva, že celoplošne, bez rozlíšenia hodnôt, zanikajú rozsiahle územia, aby sa novým stavebným zámerom ponúkol „nekomplikovaný“ priestor, „nezaťažovaný“ vrstvami historického vývoja. Na jednej strane, z hľadiska investora, je tento postup efektívny, na druhej strane tým mesto trpí, doslova stráca „dušu“.

Problém kontinuity vývoja, potreby postupného vyzrievania mestského organizmu, je v prípade Bratislavy naliehavý (a to nielen v súvislosti s niektorými novodobými zásahmi z 2. pol. 20. storočia). Pri prekročení určitej miery, neustále (a často zásadné) zmeny pôsobia priveľmi stresujúco a prinášajú do života v meste pocit značnej neistoty. Dnes by už malo byť zrejmé, že mesto sa nedá budovať na úkor ničenia historických štruktúr (aj keď sa môže zdať, že odstraňujeme len „druhotriednu“ miestnu históriu, ktorá v novom kontexte nemôže veľa znamenať). Skutočnú metropolu charakterizuje mnohohrstevnosť, diverzita štruktúr.

Areál PKO je možné zaradiť k zachovaným historickým mestským celkom s osobitnou urbanistickou kvalitou a hodnotnými výtvarno-architektonickými detailmi. Komplex ako celok je „produktom“ predvojnového architektonického myslenia, ovplyvneného progresívnymi dobovými príkladmi organizácie veľtrhov v západnej Európe. (Len v jednotlivých detailoch je areál doriešený neskôr, cca do polovice 50-tych rokov 20. stor.) Jeho hodnota je daná aj tým, že je vlastne plodom vyše dvadsať rokov trvajúceho úsilia (konkrétne od roku 1921) o vybudovanie veľtržného areálu hodného medzinárodnej reprezentácie hlavného mesta Slovenska. (Paradoxne sa dnes tento areál politicky takmer výlučne spája s komunistickým režimom).

Bezprostredné okolie PKO má tiež pozoruhodné pamiatkovo-historické kvality a to v rozsahu, ktorý oprávňuje uvažovať aj o územnej pamiatkovej ochrane tejto oblasti. Konkrétna alternatíva pre vymedzenie kontinuálne prepojeného územia koncentrovaných architektonických a urbanisticko-historických hodnôt v okolí PKO by mohla zahŕňať oblasť cintorínov nad PKO (17. – 19. stor.), areál PKO (40-te roky 20. stor., dobudované 1955), VÚVH (1958), internátny areál Lafranconi (1927 – 1933) a na západe areál lodenice pri Karloveskom ramene (od 30-tych rokov 20. stor.).

Staršiu etapu vývoja urbanistickej štruktúry vymedzenej oblasti predstavujú historické cintoríny (starý /cca 1640/ a nový židovský cintorín /1845/, podhradský cintorín sv. Mikuláša /1783/ a neologický židovský cintorín /1872/), ktoré susedia s PKO na severe.

Mapka. Územie koncentrovaných architektonických a urbanisticko-historických hodnôt oblasti v okolí PKO.

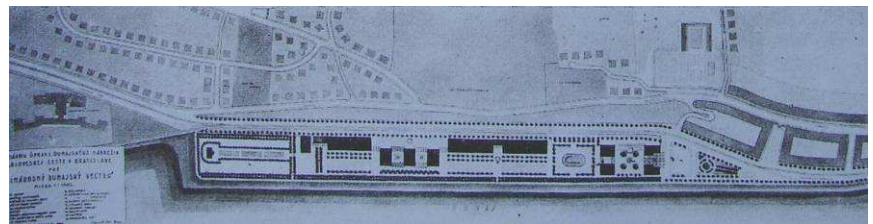
Na východe a severe je zahrnutá oblasť historických cintorínov nad PKO (I.). Na juhu areály PKO, internátu Lafranconi a Výskumného ústavu vodného hospodárstva (II.). Na západe je súčasťou vymedzeného územia areál lodenice (III.).

Pôvodný impozantný výhľad z terasy nového židovského cintorína (národná kultúrna pamiatka) do podunajskej krajiny dnes z podstatnej časti zakrýva novostavba objektu River park. Júl 2008

Ďalšiu etapu rozvoja nábrežnej štruktúry v období od 40-tych rokov 20. stor. predurčil plán regulácie nábrežia z konca 19. stor. Pomerne úzky nábrežný priestor bol, v duchu pôvodných regulačných plánov, rozšírený umelým násypom (v miestach najväčšej šírky až o cca 100 metrov). Ako „vedľajší produkt“ regulácie rieky teda mesto získalo nové územie pre rozvoj. Tento fakt napokon podstatne ovplyvnil výslednú podobu urbanizácie nábrežia, na ktorom (už v predvojnovom období) vznikli resp. začali vznikať tri navzájom odlišné, urbanisticky a architektonicky hodnotné areály – areál univerzitného internátu, areál Dunajských medzinárodných veľtrhov a športový areál lodeníc.

Začiatkom 40-tych rokov 20. stor. bola vypísaná architektonická súťaž na nový výstavný areál Dunajských veľtrhov. Súťaže sa zúčastnili napr. architekti E. Belluš alebo E. Kramár so Š. Lukačovičom. Najvyššie bol však ocenený návrh Jána Štefana a Pavla Andrika. Podľa ich projektov, v spolupráci s Kamilom Grossom, boli v rokoch 1940 – 48 Pavilóny Dunajských veľtrhov zrealizované¹ (a neskôr, do roku 1955, dobudované ako Park kultúry a oddychu).

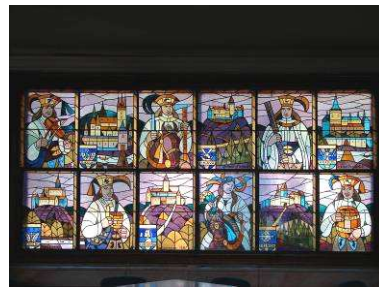

Nerealizovaná štúdia návrhu úprav dunajského nábrežia zo 40-tych rokov. Autor pravdepodobne K. Gross. Štúdia sa okrem návrhu veľtržného areálu /uprostred/ zaoberala aj novým riešením priestoru na Zuckermantli, vrátane oblasti bývalého kameňolomu /vpravo/ a tiež návrhom štruktúry vilovej štvrte /vľavo hore/.²

Areál je prispôsobený pomerne úzkemu pozdĺžnemu priestoru medzi riekou a svahom Karpát. Jeho priestor je vyvrcholením nábrežnej promenády v smere od historického jadra. Spôsob členenia areálu a celková mierka objektov umožňujú vnímať vzácny krajinný kontext – vzťah Dunaja a Karpát, pričom nie je potlačený mestský charakter prostredia. Areál rešpektuje dominantné postavenie blízkej budovy internátu Lafranconi. Objekty PKO navonok pôsobia nenápadne, pričom v interiéri prekvapia nečakane impozantným priestorom a detailmi výnimočnej kvality (kultúrno-spoločenské haly, vstupný priestor východného objektu). Areál je rozvrhnutý prehľadne s jasne čitateľnou organizáciou územia. Ústredný priestor areálu (oblasť promenády) je orientovaný k Dunaju a umožňuje široké výhľady na riek a nábrežné oblasti.

¹ DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrieta: Architektúra Slovenska v 20. storočí. Bratislava, Slovart 2002. 512 s., tu s. 402.

² GROSS, A. K.: Projekt úpravy nového dunajského nábrežia v Bratislave. Slovenský staviteľ 10, 1940, č. 1-2.

Interiéry objektov PKO si zasluhujú komplexnú pamiatkovo-historickú ochranu.

Zaujímavosťou je, že bratislavský park kultúry, v duchu zámerov z 50-tych rokov 20. stor., nebol plánovaný ako fenomén, ktorý by sa viazal len na areál, ktorý označujeme ako PKO dnes. Išlo o oveľa širšiu koncepciu. Park kultúry sa mal rozprestierať od Dunaja cez Bôrik, Mlynskú dolinu, Slávičie údolie a Horský park až po Slavín. Na tomto území mali byť vybudované rozličné zariadenia a atrakcie. Mala sa tu vybudovať zoológická záhrada, hvezdáreň, planetárium, veľký prírodný amfiteáter. Celá výstavba sa plánovala cca medzi rokmi 1955 – 1960. V r. 1955 a 1956 sa malo upraviť nábrežie, potom mal nasledovať Horský park a Mlynská dolina. Tieto tri centrá sa mali postupne rozširovať až nakoniec sa mali spojiť do jedného súvislého celku.³ Z prvotného plánu sa realizovali len torzá.

Spojovacím článkom spomínaných areálov na nábreží (a ďalších oblastí mesta) je promenáda s alejou. Hodnota dunajskej promenády je pre mestský priestor Bratislavy neoceniteľná.

Balustráda na promenáde (cca 1956) je neodmysliteľnou súčasťou genia loci bratislavského nábrežia.

Oblasť PKO je zaujímavá aj z hľadiska širších krajinných vzťahov. Územie je súčasťou veľkého geomorfologického útvaru - Devínskej brány. Devínska brána je prielomom Dunaja cez Karpaty. Zároveň je (symbolickým) bodom prepojenia rozsiahlych území, ktoré oddeľuje geomorfologická hranica európskeho významu – alpsko-karpatské horské pásmo.

Urbanistická štruktúra by mala umožňovať a podporovať vnímanie súvislostí krajiny. Okolie PKO si zatiaľ zachováva charakter „miesta v krajine“. Miesta, ktoré napriek dosiahnutému stupňu urbanizácie umožňuje človeku naďalej vnímať celkový krajinný kontext, najmä vzťah Dunaja a Karpát. Pomer umelých a prírodných prvkov je v súčasnej podobe štruktúry územia vcelku vyvážený a je jedným z hlavných argumentov (okrem historických a architektonických hodnôt) pre zachovanie existujúcej intenzity zástavby a priestorovo-objemovej skladby územia.

Devínska brána a príľahlý priestor je najdôležitejšou „vstupnou bránou“ do Bratislavy (a dokonca do celého Slovenska) zo západnej Európy. Ľavobrežná oblasť s Karpatmi vystupujúcimi nad Dunajom tvorí jej vizuálny rámeč.

Čo sa týka oblasti v okolí PKO, ako jednej zo súčastí vytvárajúcich tieto pohľady, mal by sa zvažovať aj vzťah siluety Karpát a zástavby nábrežia, pomer „zelených“ a zastavaných oblastí nábrežia a južných karpatských svahov. Osobitným problémom je vzťah (novodobej) zástavby k ústrednej dominante mesta, Bratislavskému hradu. Dôležité sú tiež riešenia bezprostredného kontaktu rieky a príľahlého nábrežného priestoru.

Panoramatický pohľad z mosta Lafranconi, máj 2006

Rovnaký pohľad v septembri 2008

³ Budujeme park kultúry a oddychu v Bratislave. Bratislava, PKO a TVAR 1955. 24 s.

Obraz „západnej brány“, postupný sled obrazov krajinej scenérie, ktorý sa vynára približovaním sa k mestu v smere od Hainburgu, či už po rieke, alebo po ceste, sa vyvíjal aj v zmysle historickom. Základnými prvkami tohto obrazu sú Dunaj, silueta Karpát a už niekoľko storočí aj hradný palác, ktorý je možné vnímať z veľkej diaľky.

Ešte raz sa môže pripomenúť, že osobitným prínosom veľtržného areálu, neskôr PKO, je citlivé dimenzovanie a rozvrhnutie jeho jednotlivých objektov v daných krajinnno-urbanistických vzťahoch. Celkom opačne, výrazne negatívne z hľadiska obrazu nábrežného priestoru, pôsobí súčasná výstavba komplexu River park. Objekty priestor preťažujú a hrubo zasahujú do historických a krajinných hodnôt okolitého územia. Prípadné pokračovanie zástavby nábrežného priestoru v tomto duchu - či už v oblasti nadväzujúcej smerom západným alebo východným, by znamenalo stratu možnosti vnímania prírodnej scenérie (vzťah Dunaja a Karpát) v centre mestskej štruktúry.

Pohľad na nábrežný priestor z výletnej lode, máj 2008.

Porovnanie hmotovo-priestorového pôsobenia areálu PKO a komplexu River park.

Spodný obrázok. V prípade pokračovania zástavby nábrežia v duchu „River parku“ v podstate zanikne vizuálny kontakt Dunaja a Karpát. Ohrozené je tiež vnímanie a celkové pôsobenie ústrednej mestskej dominanty – hradu /zelená šípka/.

Už v prvých povojnových územných plánoch sa objavuje idea novej kompozičnej osi mesta, ktorú tvorí Dunaj. Výstavbou rozsiahlych mestských štruktúr na pravom brehu rieky, od 70-tych rokov 20. stor. (Petržalka), sa táto myšlienka stáva veľmi aktuálnou. Oblasť PKO je priamou súčasťou centrálného mestského územia. V tomto zmysle je dôležité zohľadniť požiadavku ideovej a funkčnej prepojenosti jednotlivých nábrežných priestorov v meste (perspektíva vytvorenia celistvej a zmysluplnej urbanistickej osi). Je zrejmé, že centrálny mestský priestor by mal byť vyhradený najmä celomestským funkciám kultúrno-spoločenského charakteru. Myšlienka odstrániť dlhodobu etablovanú funkciu kultúrno-spoločenského centra z oblasti PKO je v rozpore s prirodzenou logikou vývoja tohto priestoru.

Areál PKO ako aj jeho okolie je dôležitou súčasťou mestskej štruktúry s bohatým kultúrno-historickým pozadím, ktoré je potrebné pri úvahách o prípadných ďalších vstupoch do územia vnímať a dôsledne zvažovať. Keďže súčasný územný plán ani ostatné regulačné mechanizmy zjavne nestačia zabezpečiť kultúrne a verejnoprospešné smerovanie ďalšieho vývoja mesta, je o to väčšia zodpovednosť na konkrétnych architektoch vytvárajúcich nové prostredie. Analýza existujúcich hodnôt územia (pamiatkovo-historických, prírodných) pri súčasnom rešpektovaní základných urbanisticko-krajinných vzťahov by mala byť jedným zo základných východísk každého nového návrhu.